

Kalendárium

Augusztus – Kisasszony hava

Augustus császár i. e. 8-ban éppen ebben a hónapban hódította meg Egyiptomot és választották először konzullá, s döntött a szenátus arról, hogy a korábban „*Sextilis*”, azaz „*Hatodik*” hónapot a tiszteletére egy rendelettel átnevezi. (A Julianus-naptár márciusról januárra tette az év kezdetét, így lett a Hatodik a nyolcadik a hónapok rendjében. Eredetileg 30 napos volt, de mivel a megelőző hónap, amit Julius Caesarról neveztek el 31 napos volt, a későbbi császár ragaszkodott hozzá, hogy neki is jár ez a hosszúság. Februárt megkurtítva egy nappal, teljesítették ezt a kívánságát. – *a szerk.*)

Augusztus 7. *Szent Donát*, az i.sz. 361-ben mártírhálált szenvedett ókeresztény vértanú, a szőlőskertek, szőlősgazdák védőszentje napja. Tisztelete a XVII. században terjedt el. Akkor, amikor a szent ereklyéit Rómából Németországba, a bortermő Rajna-vidékre vitték, s a kísérő pap ép bőrrel megúszott egy villámcsapást. Ezt a szent közbenjárásának tulajdonították. Valószínűleg ebből ered az a szokás, hogy a gazdák villámcsapás és a jégeső távoltartásáért imádkoztak hozzá. A szőlőkben szobrokat, kápolnákat emeltek a tiszteletére, a templomokban harangokat szenteltek neki. Ez utóbbit bizonyára azért, hogy a harangzúgás visszaverje a mennydörgést. A német hagyomány kialakulásában fontos szerepet játszott a Donát névéhez hasonló Donar, Donner, azaz Thor germán viharisten neve. A német nyelv az égháborút ma is a „*Donner*” előtagú szóösszetételekkel fejezi ki (pl. *donnern* = mennydörögni, *Donnerwetter!* = a mennykő csapjon bele!; *Donnerstimme* = égzengés stb.) Jupiter északi megfelelője a mennykőkalapácsát dobáló Donner-Thor volt, ezért is nevezik az angolok Jupiter napját, csütörtököt *Thursday*nek, míg a németek *Donnerstag*-nak. Szt. Donátot gyakran ábrázolják együtt Szt. Flóriánnal, a tűzoltók védőszentjével. A korábbi korok embere ugyanis igyekezett bebiztosítani magát a természet csapásaival szemben. Ha véletlenül Szt. Donát nem látta el a feladatát és nem nyújtott védelmet a villámcsapásban és emiatt tűz keletkezett, akkor még mindig segítségül lehetett hívni a tűzoltó Szt. Flóriánt.

Augusztus 8. Korábban augusztus 4-e, újabban pedig már augusztus 8. a rendalapító *Szent Domonkos* (1170 k.-1221. aug. 6.) emléknapja. Domonkos névének eredete arra vezethető vissza, hogy vasárnap született (domingo spanyol jelentése ugyanis vasárnap). A pogány időkben egyébként augusztus 8. a napisten ünnepe volt. A rendalapító személyéhez kötik a rózsafüzér elterjesztését. Az egyik legenda szerint Domonkos Dél-Franciaországban nem járt sikerrel az eretnekek megtérítésében, ezért Máriahoz fordult segítségért. Mária megtanította őt az olvasó

imádságára és felkérte a terjesztésére. Így lett a rózsafüzér a térítés és a jámborság eszköze.

Augusztus 10. *Szent Lőrinc* napja. A legenda szerint, amikor *II. Sixtus* pápát elfogták, akkor diakónusára, Lőrincre bízta az egyház vagyonát és meghagyta neki, hogy ossza szét a szegények között. E momentum miatt a szegények védőszentjeként is tisztelik. Hamarosan Lőrincet is elfogták és i. sz. 258-ban mártírhálált szenvedett, rostélyon megsütötték. Emiatt a tűzoltók, tűzzel foglalatostok, mint pl. pécek, cukrászok patrónusa. Égési sérülés, láz, szemfájás esetén is őt hívták segítségül. A paraszti hagyomány úgy tartja, hogy „belepisilt Lőrinc a dinnyébe”, azaz a Lőrinc nap után szedett dinnye már ízetlen. (Lőrinc napja a naptár elcsúszása folytán került augusztusra, így a híres és sokat emlegetett „dinnyébe pisilés”, azaz a névnapjától történő jelentős dinnyeminőség-romlást az eredeti, szeptember 5-ei időpontra értették. – *a szerk.*) Az Egyház könyveit is Szent Lőrinc felügyelte, ezért a könyvtárosok védőszentje is.

Augusztus 16. *Szent Rókus* (1295-1327) napja. Egy olyan szent ünnepe, akit az egyház hivatalosan még nem avatott szentté, ám népszerűsége a XV. századtól – a gyakran pusztító pestisjárványok miatt – több évszázadon át virágzott. Ő volt az egyik legnépszerűbb pestistől védő szent. Franciaországban, egy jómódú családban látta meg a napvilágot. Vagyonát szétosztotta a szegények között és Rómába zarándokolt. Útközben a pestisben szenvedőket gyógyította a kereszt jelével. (Rómában pedig az aquapendentei kórházban ápolta a pestisbetegeket – *a szerk.*) Ő maga is megbetegedett, s legendája szerint előbb egy angyal, később pedig egy kutya ápolta. Kápolnákat, oltárokat szenteltek neki.

Augusztus 20. Az első magyar király, *Árpád-házi Szent István* (975-1038) emléknapja. Neve görögül, (Sztephanosz) azt jelenti, hogy „koszorú, korona”. A Hartvik-féle legenda szerint édesanyjának, Saroltnak az álmában megjelent Szent István, az első keresztény vértanú, aki közölte vele, hogy a fejedelmné fiút szül majd, aki a koronát és királyságot kap. Végezetül meghagyta azt is, hogy „Az én nevemet ruházd reá!”. I. István királyunk a koronát *II. Szilveszter* pápától kapta. A mai koronának vélhetően csak az egyik része, az ún. latin korona lehetett Istváné, akit *Szent László* közbenjárására 1083. augusztus 20-án avattak szentté. E nap lett a szent emléknapja. István – Szűz Mária után – az ország patrónusa. Halála napján, 1038. augusztus 15-én ugyanis – mivel nem volt egyenes ági örököse, hiszen addigra már legkisebb fia, *Szent Imre* egy vadászbalesetben meghalt – a hagyomány szerint Szűz Mária oltalmába ajánlotta az országot. Emiatt lett Magyarország Mária országa, „*Regnum Marianum*”. Ezért szentelték a

legtöbb templomot Máriának vagy Istvánnak. Mumifikálódott jobb kezét (Szent Jobb) Budapesten a Szent István-bazilikában őrzik.

Augusztus 24. *Szent Bertalan* apostol napja, aki i. sz. 60 körül szenvedett vértanúhalált, elevenen megnyúzták. Általában szőlőmetsző késre emlékeztető nyúzókéssel ábrázolják, s emiatt a szőlőhegyek védőszentje is. Sok helyen épp ezért e napon kezdődik a szüret. A néphagyomány a Bertalan-napot az őszi kezdőnapjának tekinti, emiatt az ország egyes tájain ekkor vette kezdetét az őszi szántás-vetés is. Az ezen a napon köpült vaj a néphiedelem szerint sok betegségtől megóv. Göcsejben korábban a vetőbúza közé is ebből keverték, hogy ne legyen törmelékes. A lencsét is megdörzsölték vele, hogy ne legyen zsiszikes.

Augusztus 28. *Szt. Ágoston*nak, a négy egyházatya egyikének, a keresztény filozófiai gondolkodás alapítójának, emléknapja. Az Ágoston-rendieken kívül más szerzetesrendek (így a premonstreiek, a dominikánusok, a trinitáriusok és a pálosok) is követik a tanításait: azaz a szemlélődést és lelkipásztorkodást helyezik tevékenységük középpontjába.

Szeptember – Szent Mihály hava

E hónap egy latin sorszámnevet őriz (jelentése: hetedik). A márciussal kezdődő régi római naptárban ugyanis ez volt a hetedik hónap.

Szeptember 1. A meteorológiai őszi kezdő napján *Szent Egyedre*, a tizennégy segítőszent egyikére emlékezünk. A VII.-VIII. században élt, görög származású bencés szerzetes volt és Provence-ban monostort alapított, amelynek 725 körül bekövetkezett haláláig ő lett az első apátja, s a székhelye köré épült város, Saint-Gilles névadója. A középkorban igen nagy tiszteletnek örvendett. A szoptató anyák, jószágok védőszentjeként, a bűnösök szószólójaként tisztelték. Az akkori felfogás szerint a nevében megszentelt köménymag megvédi a jószágot a betegségtől, rontástól. *Szt. László* az ő oltalmába ajánlotta a somogyvári és felnémeti apátságot. A XIX. századi Erdély egyes településein a főpásztorok a jószágoltalmazó Egyed napján álltak szolgálatba. Ettől kezdve hat hétig nem vettek tiszta ruhát magukra és minden pénteken böjtöltek. E napon a szőlősgazda virradatkor ruhátlanul ment ki a szőlőbe, körbejárta és a négy sarkán összekötözött gallyakat helyezett el, hogy a gonosz elől elzárja a szőlőjét. Bábolnán úgy tartották, hogy amilyen idő a szent napján van, olyan lesz egész hónapban.

Szeptember 4. A pestistől védő *Szent Rozália* emléknapja. A XII. században élt. Gazdag grófi család lánya volt, aki a szicíliai udvarban nevelkedett, majd visszavonult egy barlangba, ahol remetéskedett. Egyszer lefeküdt a földre, fejét lehajtotta egyik karjára, a másikban pedig keresztet tartott. Így halt meg (1166 táján – *a szerk.*) és ebben a testhelyzetben találtak rá tetemére 1624-ben a pestis ellen imádkozó palermói hívek.

Szeptember 8. Kisasszony, Kisboldogasszony *Szűz Mária* születésének az emléknapja, amit nálunk a XI. század óta tartanak számon. Kultusza azonban főként a barokk időkben terjedt el. Számos helyen ezen a napon tartották a templomi búcsút. A régi néphit úgy tartotta, ha az ember e nap kora hajnalban kimegy a szabadba, akkor a felkelő napba burkolva meglátja a bölcsőben fekvő Máriát.

Szeptember 12. Mária névnapja. Bécs éppen Mária neve napján, 1683. szeptember 12-én szabadult föl a török ostrom alól. Ekkor rendelte el *XI. Ince* pápa Mária névnapjának megünneplését. Ennek elterjedésében fontos szerepet játszott a passauai Mariahilf (Mária segíts!) kegykép is. Amikor *I. Lipót* a közeledő török hadak elől az udvarával Passaubába menekült, az ottani kapucinus Mariahilf-kolostor kegyképénél imádkozott a felszabadulásért. Amikor a törökök végül sikertelenül elvonultak, a kegykép a felszabadulás, győzelem napjának jelképévé vált. Egész Európában számtalan oltáron helyezték el egy-egy másolatát, templomokat, kápolnákat szenteltek neki. 1686-ban Magyarország is felszabadult a török alól, amit a Szűz Mária oltalmába ajánlott országban szintén Mária közbenjárásának tudtak be.

Szeptember 21. *Szent Máté* apostol és evangélista emléknapja. Mielőtt Jézus követője lett, adószedő és vámos volt. A néphagyomány szerint legkésőbb Máté hetében meg kell kezdeni az őszi gabona vetését. Több helyen, mielőtt kimentek a földekre, imádkoztak és a vetőmagra keresztet vetettek, hogy gazdag termést hozzon.

Szeptember 25. *Szent Gellért*, Csanád első püspöke emléknapja. A Budán 1046-ban vértanúhalált halt egykori szerzetes 980 körül született Velencében, egy gazdag családban. Egy alkalommal Jeruzsálembé indult hajón, hogy ott töltsen el remeteségben élete hátralévő részét. Útközben Dalmáciában azonban hajótörést szenvedett. Onnan került Magyarországra, Szent István udvarába, ahol Imre herceg nevelője lett. Segített Istvánnak a magyarok megkeresztelésében. A király halála után – a legendája szerint – pogány magyarok, akik nem akarták felvenni a kereszténységet, szögekkel kivert hordóban gurították a – ma már az ő nevét viselő – egykori Kelen-hegyről a Dunába.

Szeptember 27. *Szent Kozma* és *Szent Damján*, egy arábiai eredetű ikerpár emléknapja, kiket mind a keleti, mind a nyugati keresztények egyaránt tisztelnek. A gyógyítást választották hivatásul, s ingyen segítettek a betegségben szenvedő szegényeken. Kozma az orvosok, felcserek és borbélyok védőszentje, Damján pedig a patikusoké. 303-ban a Diocletianus-féle keresztény üldözések idején szenvedtek vértanúhalált. A nyugati egyházban kultuszuk a Medicieknek köszönhetően terjedt el, akik a családjuk házi szentjeiként tisztelték őket.

Szeptember 29. A hónap régi névadójának, az utolsó ítélet angyalának, *Szent Mihály* arkangyalnak, a mennyei seregek fejedelmének a napja. Nevének jelentése: „Ki fogható az Istenhez?”. Katonaszent-

ként a keresztény katonák patrónusa. A keresztény művészetben gyakran ábrázolják őt páncélban, karddal, pajzsával, lándzsával és szárnyakkal. Ez utóbbi angyal mivoltára utal. Lábai előtt pedig a legyőzött sátán hever sárkány vagy ördög alakban. A szent másik kedvelt ábrázolási módja: egyik kezében a kétkarú mérleg, rajta az ítéletre váró lelkekkel. A másikban kivont kard.

Bizáncban őt tekintették a birodalom védőszentjének, vallásos tisztelete onnan terjedt át a nyugati egyházra is, lett például Franciaország védőszentje is. Hadászatilag fontos helyek, utak, közlekedési csomópontok kerültek a védnöksége alá. Hegyek, hegyeken emelt várak, templomok és várkapornák vették föl a nevét. Városkapukat is szívesen nevezték el róla azért, hogy távol tartsa a gonosz embereket, az ellenségeket és a pusztító járványokat. Temetőket, temetőkapornák védnöke is. (Szent Mihály ott van a haldoklók mellett is, segíti őket, elkíséri a túlvilágra – *a szerk.*) Ezért hívják a halottszállító eszközöket (a koporsó vitelére alkalmas négy lábú állványt, a hordozható ravatalt, s helyenként a halottaskocsit is) Szent Mihály lovának. A naphoz igen sok néphagyomány kötődik. Ha Szent Mihály éjszakáján összebújtak a juhok és a sertések, akkor a gazdák hideg telet vártak. A kemény télre következtettek abból is, ha ezen a napon keleti szél fúj. A tél közeledte miatt Mihály napján hajtották be az állatokat a legelőről, s ország-szerte vásárokat tartottak. Ekkor vette kezdetét a kisleveles is, amit a vidámság, lakodalomba járás, az őszi munkák utáni megpihenés jellemzett, és ami legkésőbb Katalin napig (november 25-ig tartott). A magyar királyok és később az erdélyi fejedelmek is – Szt. György napja mellett – ekkorra hívták össze a rendeket és az ország nagyjait az országgyűlésre.

Szeptember 30. *Szent Jeromos*, az egyik egyház- atya emléknapja. (347 körül a mai Csáktornyához közel fekvő Strigovában, az akkori Stridoniumban született, Dalmácia és Pannónia határán – *a szerk.*) Ő fordította le Betlehemben, egy kolostor apátjaként a Bibliát latinra. Ez az ún. Vulgata. Egyik legendája szerint a fordítás idején egy a lábán sérült oroszlán tért be a kolostorba. Jeromos elrendelte, hogy ápolják őt, majd rábízták a kolostor szamarának őrzését. Egy napon azonban ellopták tőle a szamarat, amit ő aztán később visszaszerzett. E Aesopusra emlékeztető mese miatt gyakran ábrázolják őt a lábánál fekvő oroszlánnal.

Október – Mindszent hava

A hónap neve a latin „*october*”, azaz a „nyolcadik” sorszámnevből származik, hiszen a régi római naptárban ez volt az év nyolcadik hónapja.

Október 4. „Isten szegénykéje”, a ferences rend alapítója, a XII-XIII. század fordulóján élt *Assisi Szent Ferenc* ünnepe. Az egyszerűséget, szeretetet, a földi javakról való lemondást hirdette. Jellemző ábrázolási módja a ferencesek barna vagy szürke csuklyás

csuhája, derekán kötéllel, amin három csomó található. Ez utóbbiak a szegénység, a szüzesség és az engedelmesség jelképei. Gyakran ábrázolják őt liliummal, a szűzi tisztaság jelképével, koponyával, ami a földi lét hiábavalóságát hirdeti és stigmákkal, Krisztus sebeivel. Több legendája is ismert, a leghíresebb talán az, amikor a madaraknak prédikált és azok hagyták, hogy megsimogassa őket.

Október 9. *Szent Dénes*, a francia királyok, majd Franciaország védőszentje, a tizenégy segítőszent egyikének emléknapja. Párizs első püspöke volt. Legendája szerint a keresztényüldözések idején társaival együtt letartóztatták, lefejezték és megkínzásának helyéről a „*Mártírok hegyéről*” (a Mons Martyrumról, azaz a mai Montmartre-ról) saját maga vitte a fejét arra a helyre, ahova temetkezni kívánt, mondván: „Inkább odaadom a fejemet, mint hogy a hitemhez hűtlen legyek”. A sírja fölé emelték a St. Denis apátság templomot, ami a francia királyok temetkezési helye lett. Legendája miatt fejfájás esetén fordultak hozzá és kérték a segítségét.

Október 13. *Kálmán, skót királyfi* napja. A XI. században élt herceg (a magyar származású Skóciai Szent Margit fia – *a szerk.*) 1012-ben szentföldi zarándoklatra indult, ám mivel kilétét nem tudta igazolni, ezért Stockerauban, Bécs mellett elfogták, kémnek nézték és kivégezték. Ereklői – melyeket nagy tisztelője, Szt. István királyunk Magyarországra hozatott – Melkbe kerültek, ahol ma is őrzik. Nagy tiszteletnek örvendett nálunk is, melyet nemcsak az bizonyít, hogy Könyves Kálmán királyunk is a szent után kapta a kereszttségben Kálmán keresztnevét, hanem az, hogy a középkorban Szt. Kálmán, Szt. István, Szt. Imre és Szt. László tiszteletére közös fogadalmi miséket mutattak be.

Október 15. *Avilai Nagy Szt. Teréz* emléknapja. 1515-1582 között élt spanyolországi apáca az egyik legkedveltebb női szent, egyben a legnagyobb egyházi írók egyike, akit VI. Pál pápa 1970-ben egyházdoktorrá nyilvánított. A karmelita rend megreformálója volt. Tisztelete *Mária Terézia* nyomán először az udvari arisztokrácia körében terjedt el, később azonban a társadalom többi osztályában is.

Október 18. *Szent Lukács*, az egyik evangélium, valamint az ugyancsak az Újszövetségbe iktatott Apostolok cselekedetei című könyv szerzőjének, Pál apostol kíséretjének, útítársának emléknapja. Foglalkozását tekintve orvos volt, ezért orvosok, kórházak, gyógyfürdők (mint például a budai Lukács-fürdő) védőszentje. A hagyomány neki tulajdonít több Mária-képet is, mint pl. a czestochowait. Emiatt a Németalföldön a festők, képfaragók, üvegesek kedvelt patrónusa volt a XV-XVI. században.

Október 20. *Szent Vendel*, egy igen gyakran ábrázolt szent emléknapja. Nevének eredete nem egyértelmű. A VI-VII. században élt. Rómába tett zarándoklatot, majd a Rajna-vidéken telepedett le, ahol remeteként juhokat őrzött, ám egy kolostor apátjaként halt meg. Tisztelete nálunk Mária Terézia uralkodása idején terjedt el szélesebb körben – különösen

Veszprém megyében *Padányi Bíró Márton* püspöknek köszönhetően –, amikor német bevándorlók merinói juhokat hoztak be és honosítottak meg az országban. Velük együtt a juhok őrzésére német pásztorok is jöttek. Ezért ábrázolják gyakran Szt. Vendelt német paraszti öltözetben. Számos út mentén állított szobor, kápolna őrzi az emlékét. Korábban egyes helyeken szokás volt Vendel napján az állatokat megáldani, s az állattartó parasztság szívesen tartott otthonában Szt. Vendelt ábrázoló képet is, ami előtt imádkoztak, mécses gyújtottak, kérvén a szent közbenjárását a jószágok jó egészségben való megtartásáért. Régebben e nap a jószág ünnepe volt, ezért ekkor nem fogták be, nem hajtották vásárra az állatokat.

Október 26. Az egyik kedvelt keleti szent, az ókeresztény vértanú, *Dömötör* napja, aki a hitéért szenvedett vértanúhalált Thesszáliában, s Thesszalóniki védőszentje lett. Hazai népszerűségében szerepet játszott, hogy születési helye, Szávaszentdemeter (Szerémség) később Magyarországhoz tartozott. A török a Szt. György napján megkezdett hódító hadjáratait rendszerint e napon fejezte be, hiszen Dömötör napja után már beállt a hideg, csapadékos lett az idő.

Korábban e nap a pásztorok, de főként a juhászok zárszámadó napja volt. Ekkor kellett gazdáiknak elszámolniuk az állatokkal, ekkor szerződtek el a következő évre, s csak a következő György napon álltak újból szolgálatba. A pásztorok ezért juhászbállal, „dömötörözéssel” és juhtorral ünnepelték Dömötör napját.

November – Szent András hava

A régi római naptár kilencedik hónapja, a latin „*ki-lencedik*”, azaz „*november*” szóból származik.

November 1. *Mindenszentek ünnepe.* Eredete kelta hagyományokra vezethető vissza, ők ugyanis e napon, a Samain-ünneppel zárták az óévet és kezdték meg az újat. Az ünnep előestéje „naptáron kívüli” volt, akkor megszűnt az idő, megszűntek a határok élők és holtak között. Hitük szerint a holtak elhagyták ilyenkor a sírjaikat és ellátogattak az élőkhez. Olyan nagy jelentősége volt náluk ennek a napnak, hogy az egyház sem hagyhatta ezt az „örökséget” figyelmen kívül. Mindenszentek elnevezéssel kereszténnyé tette az ünnepet, amelyen az élők a megholtakra emlékeznek. (Az egyházi tanítás szerint Mindenszentek napja mindazon megdicsőült lelkek ünnepe, akikről megszámlálhatatlan sokaságuk miatt a kalendárium külön-külön, név szerint nem emlékezik meg – *a szerk.*)

November 2. A *Halottak napjában* ugyancsak a kelta ünnep nyomai ismerhetők fel. Az élők elhunyt hozzátartozóikról, barátaikról emlékeznek meg. E hagyományt a X. században a Cluny apátság bencés szerzetesei terjesztették el Európa-szerte.

Előtte való este régi szokás a sírokat rendbe hozni, virággal, koszorúval díszíteni, gyertyát gyújtani. Korábban e napon ételt készítettek ki az asztalra,

hogyha az elhunyt hazalátogat, legyen mit ennie. Ezt az ételt másnap a szegényeknek adták azzal, hogy imádkozzanak meghalt szeretteikért. Egyes vidékeken e hagyomány úgy maradt fenn, hogy nem az elhunytat vendégelték meg, hanem a temető kapujában álldogáló koldusokat, akiknek imáját különösen foganatosnak tartották. Szeged környékén pl. külön e napra „*Mindönszentek*” vagy „*kúdúskalácsot*” sütöttek.

November 4. *Borromei Szent Károly* a pestistől védő népszerű szent emléknapja. Az 1538-1584 között élt, a milánói hercegség egyik legnevezetesebb családjából származó érsek közvetve a Habsburgokkal is rokonságban állt, akik épp ezért szívesen vették fel a Károly keresztnevet. A név emiatt igen gyorsan elterjedt az arisztokrácia és a polgárság körében, de a parasztság körében nem tudott meghonosodni. Milánói érsekéként a nagy pestisjárvány idején személyesen gondozta, ápolta a betegeket. Igen gyakran ábrázolják így. Templomokat (mint például a bécsi Karlskirche), kápolnákat és oltárokat emeltek a tiszteletére.

November 5. *Szent Imre*, első királyunk, Szent István és Boldog Gizella fia emléknapja. Keresztnevét német nagybátyja, a szintén szentté avatott Henrik császár után kapta (az Imre név a német Henrik átvétele). Szüzességi fogadalmat tett, amiben később felesége is osztozott vele. A szüzesség jelképével, a liliummal szokták ábrázolni. 1031-ben, fiatalon, halt meg. 24-31 éves kora között vadászbaleset érte, egy vadkan ölte meg. A barokk időktől kezdve a magyar ifjúság védnöke. Szent Istvánnal, és Szent Lászlóval együtt alkotja a magyar szentháromságot.

November 11. A kora középkor egyik legnépszerűbb szentje, Tours püspöke, *Szent Márton* emléknapja. Pannóniában, Savariában (a mai Szombathelyen), egyes korábbi források szerint Pannonhalmán született 316 körül. Katona volt, mielőtt az Úr hívására egyházi szolgálatba állt volna. Egyik jellemző ábrázolási módja legendájából ered, mely szerint katonai köpenyének felét a fázó koldusnak adta, aki – mint kiderült – személyesen Jézus volt. Legfőbb attribútuma a liba, ami viszont abból a legendából ered, hogy amikor értesült a toursi polgárok szándékáról, akik a város püspökévé kívánták kinevezni, szerénységében egy liba ólba bújt. A szárnyasok azonban hangos gágogásukkal elárulták a rejtekhelyét. Kihozták erre az ólból és mégis püspökké választották. Névnapján Európa-szerte hagyománnyá vált a Márton-napi liba sütése. Kultuszának terjesztésében Szent István is fontos szerepet játszott, hiszen csapatainak zászlaira a hadverő Szent Márton képét festtette. Szűz Mária mellett ő lett az ország patrónusa. A Pannonhalmi Apátságon kívül templomokat, oltárokat emeltek a tiszteletére. Franciaország egyik védőszentje is ő lett. Számos helységnevünk (pl. Alsószentmárton, Szalkszentmárton, Szigetszentmárton, Tápiószentmárton) is jelzi az iránta mutatkozó tiszteletet. Bövelkedik e nap néphagyományokban is. A Márton napi lúd mellcsont-

jából például a téli időjárásra következtettek. Ekkor kóstolják meg először az újbort, és ha valaki becsicscsentett tőle, annak – úgy hiszik – a következő évben nem fáj a feje és a gyomra. Aki a szent éjszakáján álmodik, arra boldogság vár.

November 15. *Szent Lipót*, Ausztria patrónusa, a barokk kor egyik kedvelt szentje emléknapja. Lipót a Babenberg család sarja (1073-1136), Ostmark, a későbbi Ausztria őrgrófja volt. Nálunk akkor terjedt el a kultusza, amikor a Habsburgok a magyar trónra kerültek. Köztéri barokk szoborcsoportokon gyakran ábrázolták őt Szent Istvánnal együtt. A török kiűzése után a betelepült németek több településen is (így például Csepelen, Budafokon, Süttőben) szívesen választották új templomaik védőszentjévé Lipótot. Az ő nevét őrzi Budapesten a Lipótváros is. (Persze csak közvetve, hiszen a hírhedt Újépület és a pesti városfal között keletkezett új városrészt 1790-ben, II. Lipót királlyá koronázásakor, az ő tiszteletére nevezték el Lipótvárosnak – *a szerk.*) A Lipót nevet is a Habsburg dinasztia terjesztette el, az arisztokrácia, a német és zsidó polgárság körében volt népszerű, s ez sem vált a földművelők között gyakorivá.

November 19. *Árpád-házi Szent Erzsébet*, a szegények és betegek patrónája emléknapja. Népszerűsége az évszázadok során semmit sem csökkent. 1207-ben született Sárospatakon, II. András és Gertrúd gyermekeként. Négyéves korában előbb Thüringiai Hermannal jegyezték el, majd jegyese halála után testvérével, Thüringiai Lajossal. Az akkori szokásoknak megfelelően, leendő férje udvarában, Eisenachban, majd Wartburgban nevelkedett. Szent Erzsébet ábrázolásain mindig feltűnik a rózsza és a kenyér. A rózsáról szóló egy vándorlegenda, amit több szent életírásában is emlegetnek. A hazai változat szerint még Magyarországon történt, hogy egy ízben Erzsébet a szegények megsegítésére kenyeret osztott, amin az apja rajtakapta. Kérdésére, hogy mit ad a szegényeknek, azt felelte, hogy rózsát. A legenda szerint a kötényében lévő kenyér átváltozott rózsává. (Házasságából három gyermeke született. Első születése után menedékhelyet alapított árva gyerekek részére, a második után hálából egy 28 ágyas kórházat alapított, ahol maga is segített a betegápolásban. Az éhínségek, járványok idején élelmezte a szegényeket – *a szerk.*) Azt követően, hogy korán elveszítette házastársát, lemondott a földi javakról. Férje családja részéről sok megaláztatásban volt része, ezért Margburgba költözött, ahol a kórházát megal-

pította. Nem sokkal később, 1231-ben halt meg. Halála után négy évvel már szentté avatták. Élete önfeláldozás volt, ezért kórházak, valamint a szegények, elhagyottak választották őt patrónául. Számtalan templomot, kápolnát, oltárt emeltek a tiszteletére. Lénye több női szerzetesközösséget is inspirált, így pl. a Szent Erzsébet betegápoló rendet.

November 25. *Alexandriai Szent Katalinnak*, a középkor egyik legkedveltebb szentjének, a tizennégy segítőszent egyikének emléknapja. Jellemző legenda szerint Maximinus császár összehívott egyszer ötven filozófust, akik a kereszténységről vitatkoztak, de Katalin mindet legyőzte, a hatására mind megtértek. A császár megdühödött és többféleképp is megpróbálta kivégeztetni, így pl. kerékbe is törette. (Először éles késekkel ellátott kerékkel akarták szétmarcangolni, ez azonban darabokra tört, ezért végül lefejezték – *a szerk.*) Egyik attribútuma ezért a kerék, s a kerékkel kapcsolatos szakmák (pl. kerégyártók, fuvarosok, bognárok, molnárok, fazekasok, szövők) választották elsősorban a védőszentjükké, de okossága miatt a tudósok, egyetemek, diákok és könyvtárak patrónájának is tekintik.

Egyes vidékeken korábban szokás volt a Katalinág hajtatása, amit a szent napján tettek vízbe, és karácsonyra zöldellt ki. Időjárásjósolás is kapcsolódik e naphoz. „Ha Katalin kopog, karácsony locsog”-mondják. Azaz, ha Katalinkor fagy, akkor karácsonykor enyhe, lucskos idő várható.

November 30. Korábban e hónapot Magyarországon *Szent András* havának nevezték. András apostol, Péter bátyja volt. Az ő emléknapja zárja a hónapot. Általában X alakú kereszttel (az ún. Andrásskereszttel) ábrázolják, mivel egy ilyenre feszítve szenvedett vértanúhalált. E nap már az adventi időszakba esik, ami igen gazdag néphagyományokban. Ezek főleg a lányok szerelmi praktikáival kapcsolatosak. Az eladósorban lévő lányok egyes helyeken ilyenkor tükröt tettek a párnájuk alá, hogy meglássák benne jövőbelijüket. Máshol egész nap böjtöltek és este férfiruhát tettek a vánkosuk alá, hogy megálmodják leendő férjüket. Korábban Szent András napján kezdődtek a disznótorok is.

Balázs Erzsébet

Forrás:

Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium

Jankovics Marcell: Jelkép-Kalendárium

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu